

Lilith woont in Reuver

Henriëtte van Gasteren (Lilith) is een bijzondere nieuwe verschijning in de Limburgse kunst. Een portret. Van een vrouw: dat is – ondanks de bezwaren – volgens de interviewer de best mogelijke rode lijn.

door Ruud Linssen
foto's Franco Gori, Lilith

Het zou een schertsvertoning zijn om het verhaal van Henriëtte van Gasteren algemeen geldig voor vrouwen te maken. Niets is daartoe in staat. En daarbij, haar leven is op zichzelf al bijzonder genoeg: een kunstenaar-fotograaf die zich bijna vanuit het niets een weg wil vechten naar een mondiaal podium. Haar werk behoort tot de meest opvallende kunst die de afgelopen tijd uit deze provincie is voortgekomen.

En het gebeurt überhaupt al veel te veel, dat vrouwen vanuit hun sekse worden beoordeeld terwijl de relevantie ver is te zoeken. Het is bij Henriëtte van Gasteren ook nog eens eenvoudig om haar geslacht niet in het centrum van haar geschiedenis te plaatsen. Als zij, nog kind, een tekening aan haar moeder laat zien, met de woorden 'goed hè' en daarvoor een verbale tik op haar vingers krijgt, dan spreekt Sevenumse bescheidenheid. Het is de cultuur van een dorp, van het Noordlimburgse platteland, die zich zowel bij mannen als vrouwen laat gelden. 'Ze was behoudend, bang dat ze dingen fout deed', zegt de dochter decennia later. Het vermoeden dringt zich op dat, rond die kindertekening, ook iets wordt doorgegeven van moeder op dochter. Van vrouw op vrouw. 'Ik hou veel van mijn moeder.' De stem van de dochter maakt een knik, ze gaat verder: 'In de jaren negentig ben ik halve dagen gaan werken omdat ik meer tijd met haar wilde doorbrengen. En omdat ik wilde laten zien dat ik ook een goede mamma kan zijn. Juist toen is ze overleden; ze heeft mijn kinderen nooit gezien.'

Expressie

Henriëtte van Gasteren kreeg drie kinderen. Bij een man die volgens haar voornamelijk leefde voor zijn werk, een eigen bedrijf. Zij maakte zich ondergeschikt. Vanuit een dienstbaarheid die zich - in vele verschijnningen - bij vrouwen nu eenmaal makkelijker nestelt dan bij mannen. Na de halvering van haar baan als directiesecretaresse gaf ze het betaalde werk enkele jaren later helemaal op, om zich te wijden aan gezin en huishouden. 'Ik wilde het iedereen naar de zin maken, als de brave echtgenote, als de brave dochter en als secretaris van het kerkbestuur.'

En verder? Ze las de bibliotheek stuk, favoriete schrijvers: Arnon Grunberg en Ronald Giphart. Daarbuiten regen de dagen zich onmerkbaar aaneen in haar nieuwe woonplaats, Reuver: boodschappen, een vieze luier, de ongestreken was. 'Alleen voor kinderen zorgen, dat vond ik verstikkend. Natuurlijk zijn de kinderen heel lief maar dat was te weinig.' De keuken was haar enige domein van creativiteit en expressie; daar zocht ze naar harmonie van smaak.

Zo werd een meisje, opgegroeid in een behoudend gezin in Sevenum, langzaam opgeslokt door een volwassen leven van eenvoud in een dorp enkele kilometers verderop. Ze was toeverlaat voor haar kinderen, praktische steun voor haar echtgenoot. Zoals niet weinig vrouwen. Ongetwijfeld zijn er die dit bestaan tot een waarachtig geluk verheffen. Het geluk van een cake die als de volmaaktheid zelve uit de oven komt. Op gepaste afstand van de wereld waar mannen nog steeds domineren met hun ambitie, concurrentie en andere kwesties van het ego.

Maar onder de oppervlakte sluimerde zoveel bij Van Gasteren dat ze er zelf nauwelijks woorden aan kon geven. Een enorme binnenwereld. Ze kon geen ruimte voor de emoties maken, wegens tijdgebrek, omdat niemand een aanzet gaf en niet in de laatste plaats omdat ze het nooit had geleerd. 'Mijn ouders waren heel streng. Ik ben altijd een heel lieve dochter geweest. Ik wilde heel graag op ballet, ik had er talent voor, maar daarvoor moest ik naar Venlo. Mijn ouders vonden dat te gevaarlijk. En ze wilden liever ook niet dat ik me in zo'n wereld van kunst begaf. Achteraf kan ik dat wel plaatsen maar toen vond ik dat heel erg.' Zonder expressie keerden de gevoelens zich tegen haar. Het innerlijke geweld sloopte haar, waaruit een andere ontwikkeling volgde: de verwijdering van de man met wie ze niets van haar gevoel kon delen. Steeds sneller speelden de conflicten haasje-over, in haar innerlijk en in haar relatie, tot ze de ineensorting nabij was. 'Hoe dat voelde? Dood van binnen, alsof je stikt. Ik ben er en ik ben er niet. Ik leek op een stilleven.'

De scheiding volgde. In diezelfde tijd begon ze aarzelend haar innerlijk open te leggen. Dit tegen verdrukking van omgeving en opvoeding, als rivierwater dat hoe dan ook van de berg af moet naar de zee.

Aanvankelijk schreef ze korte verhalen op een weblog. Daarna vond ze beeld. Fotografie. Onderwerp: zichzelf. 'Het was een tweede leven. In het begin maakte ik een culinair-erotisch kookboek. Foto's over chocolademousse. Ik wilde me gewoon uiten. Volgens de stemming van dat moment. Ik ben begonnen met een webcam en een simpele camera. 'Al snel na de scheiding ontmoette ze een andere man, 'mijn lief'.

School

Sindsdien - ruim twee jaar geleden - heeft haar leven een onvoorstelbare vlucht genomen. Ze fotografeert zichzelf in een ongekeerde variëteit, met zelfgeësceneerde taferelen. Een van de belangrijkste kunstfotografen in Nederland, Aad van der Graaf, heeft haar onder zijn hoede genomen. Hij zegt desgevraagd: 'Een galerie in New York wil haar graag hebben, maar we wachten want ik ben in gesprek met een nog grotere galerie die haar waarschijnlijk wil exposeren.' Haar foto's maken inmiddels deel uit van grote bedrijfscollecties en zijn in het bezit van particulieren zoals Duncan Meeder die ondermeer het werk van Erwin Olaf nagenoeg compleet heeft. De verzamelaar zegt: 'Het is goed werk, ik heb verschillende foto's van haar.'

Van Gasteren haalde dit jaar de tweede plaats bij de International Color Award. Categorie naakt. Weliswaar bij de amateurs maar wel uit duizenden inzendingen gekozen door een indrukwekkende jury van ondermeer Esquire, National Geographic, Vogue, Bennetton en Taschen. Kunstagent Eduard Planting, die dit jaar zelf in Amsterdam een galerie is begonnen, debuteerde met een expositie van Van Gasteren. Hij zegt: 'Haar werk is vol fantasie. Met een hele goede kwaliteit van fototechniek. Dat maakt het een plezier om naar te kijken.' Eind dit jaar was haar werk te zien op grote kunstbeurzen, waaronder de Open Art Fair in Utrecht.

Achter al deze dynamiek schuilt een vrouw die in zeer veel opzichten niet meer lijkt op wie ze nog niet zo lang geleden was. Zijzelf vertelt: 'Iemand zei me laatst: jammer dat je zo laat bent begonnen. Nee, zeg ik dan: twintig jaar geleden had ik dit verhaal niet kunnen vertellen.'

Want dit is haar verhaal. Zoals ze dat zo lang voor zich heeft gehouden. Op veel foto's staat ze naakt maar wie dat voor erotiek houdt, die heeft het mis. Het is haar binnenwereld.

Womb

Tribute
...ck the Teacher
Worries

Domestic Goddess - Spicy Nudels

Over een van haar allereerste foto's, 'No Exit (Hell is other people)', vertelt ze: 'Die gaat over de scheiding. Toen was ik heel verdrietig. Het gaat over wat je ervaart door wat anderen je aandoen.' Haar lief, Lex Hulscher, al heel zijn leven fotograaf: 'Het gaat in haar werk om jezelf bloot durven te geven, letterlijk en figuurlijk. Dat vind ik heel bijzonder. Naakt wordt in de fotografie vaak gebruikt omwille van het naakt maar niet bij haar. Met kleding vindt ze zichzelf vaak niet kwetsbaar genoeg. Zonder kleren is de beleving intenser. Die kwetsbaarheid is belangrijk.' Zijzelf: 'Mijn lichaam is de klei. Ik ben naakt als de kleren het beeld teveel bepalen, wat je dan niet kunt gebruiken.' Tegelijk is ze natuurlijk nog steeds moeder, een niet te onderschatten factor bij veel vrouwen. Zoals ook bij haar. Als haar dochter meedoet aan een musical dan steekt zij de handen uit de mouwen op school. 'Het is niet erg om af en toe dienend te zijn.' Dat is te licht uitgedrukt, en dat weet ze zelf ook. Ze draagt nagenoeg de volledige zorg over haar kinderen.

Open

Elke morgen, zodra de kinderen naar school zijn, begint ze attributen te verzamelen voor haar fotografie van die dag. Soms improviserend op basis van invallen en beschikbare voorraad zoals een zonnebril, een frivool rokje. 'Dan loop ik hier rond als een of andere mimespeler.' Soms staat de opdracht vast, als ze een bestelde varkenskop heeft afgehaald en haar fantasie wil vastleggen voordat het bederf toeslaat.

Ze zegt: 'Regelmatig heb ik een soort plankenkoorts. Kan ik het nog wel? Elke keer heeft het zelfportret te maken met dat moment. Zoals gistermorgen. Sunny Side Up: een oude matras, boterhammen en twee spiegeleieren in de tuin. Soms kijk ik naar buiten en denk: dit is gevaarlijk licht om mezelf vast te leggen. Maar ik ga altijd door, ik ga niets uit de weg.'

De setting beperkt zich meestal tot haar huiselijke omgeving in Reuver, waar ze nog steeds woont. Soms zijn de burens thuis, die volgens Van Gasteren met plezier hun buurvrouw volgen als die met een opgezette vogel door de tuin gaat. Is het resultaat van de opnamen naar tevredenheid, dan gaat ze achter de computer zitten om ze te bewerken.

Dat houdt allemaal op om ongeveer drie uur, want dan komen de kinderen thuis. De zomervakantie is een tijd van grote artistieke droogte. 'Ik kan heel moeilijk werken als mijn kinderen of anderen in de buurt zijn. Daarom doe ik nu bijna niets, terwijl ik wel al die ideeën in mijn hoofd heb. Ik kan niet alles doen wat ik wil omdat ik de kinderen heel... ik voed ze vrij op. Toen ik die varkenskop had afgehaald, was een

kind ziek thuis, toen moest ik wel. Dat portret heb ik gemaakt in de woonkamer; zolang ik daar dan bezig ben, blijft iedereen daar weg.'

Hoewel ze beter met haar emoties omgaat dan vroeger, zijn ze nog altijd prominent aanwezig. Tijdens de tweede interviewsessie vertelt ze terloops: 'Na het vorige gesprek heb ik die dag niets meer gedaan. Ik heb de hele middag op het gras gelegen, zo kapot was ik.' Over die innerlijke heftigheid desgevraagd op een ander moment: 'Ik ben zo. Als de kinderen weer niet opruimen en ik het zelf doe, kan ik heel verdrietig zijn. Dan laat ik weer over mezelf lopen. Als een gesprek met iemand heel persoonlijk wordt dan krijg ik tranen in mijn ogen terwijl ik dat niet eens wil. Dan voel me ik heel open, kwetsbaar.' Met een relativerende lach: 'Ik heb al zoveel meegemaakt. Ik ben wel gevoelig maar kan ook heel taai zijn. De ene dag gaat het heel diep en de volgende dag ben ik er weer - terug.'

Bouillon

Zoals gezegd: het is verleidelijk om haar leven als dat van een vrouw te schetsen - ook al is het dun ijs van betoog. Ook al blijft het voor een deel ongrijpbaar: Van Gasteren heeft dat feminiene, er is veel bewustzijn met haar sekse verbonden. 'Ik denk dat heel veel vrouwen zich laten gebruiken voor de lieve vrede. Je moet jezelf niet vergeten, je moet bewijzen dat je blijft bestaan. Soms voel ik me gebruikt. Ik reageer door af en toe mezelf op de eerste plaats te zetten.'

Laat het dan zo geformuleerd zijn: ontstellend veel mannen zijn ver verwijderd van gedachten en handelingen als die van haar. En met haar kunstenaarsnaam vraagt ze er natuurlijk ook een beetje om de vrouwelijkheid als hoofdthema van een verhaal over haar. Lilith: de oervrouw die niet zoals Eva uit een man werd geschapen maar uit zichzelf. 'De naam staat voor de intuïtie, de sensualiteit, het instinctieve - wat allemaal in een vrouw zit. Ik ben sterk, vanuit dat instinctieve. Het is onverwoestbaar.'

Tegelijk is er altijd de twijfel, niet over haar werk, maar over die plaats waar erkenning gevonden moet worden. De wereld. Hoe ga je daarmee om? Tijdens haar expositie dit jaar in Amsterdam zei een lokale radioverslaggever tegen haar: 'Ik vind die foto met die grote sjaal zo rustgevend; mijn oma breide veel.' De kunstenaar flapte er uit: 'Ik brei ook heel leuk, en haak ook nog graag.' Waarop de verslaggever weer zei: 'Wat leuk dat u zo'n eenvoudige vrouw bent.' Terwijl het gesprek verder ging over bouillon trekken, groeide een zekere onrust bij Van Gasteren: 'Wil ik deze kant van mezelf laten zien?'

En toen kwam dat grote artikel in Dagblad de Limburger, met daarna de reacties. Een vrouw, waarschijnlijk op leeftijd, belde op met de woorden: 'Wat heb jij een schandalige foto's in de krant gezet.' Toen was het antwoord nog redelijk eenvoudig: 'Nou mevrouw dat is uw mening.' Daarna verbrak ze de verbinding. Lastiger was een schimmig bericht in haar inbox van iemand die zorgen uitsprak over haar kinderen. Ze antwoordde in gepeperde taal maar bleef achteraf met de vraag zitten of ze dat wel had moeten doen. 'Vaak denk ik: ben ik niet te open?'

Dat is nog een kleinigheid vergeleken bij de volgende aangelegenheid. Een handelaar in reclame belde haar agent en bood een nationale lingeriecampagne aan, haar fotowerk in nagenoeg alle bushokjes van Nederland. Er ontstond volgens Van Gasteren een discussie met haar agent. Zij: 'Als ik het lingeniermerk niet zelf draag, ga ik er niet op staan. En daarbij wilde de man niet betalen; hij vond dat zoveel publiciteit voor mijn werk een buitenkans voor mij was. Maar ik moet laten zien dat ik kostwinner ben. Verder zou hij blij moeten zijn dat ik reclame voor zijn product wil maken en niet andersom.' Haar agent was het met haar eens. Om een reden: het geld. Er moet immers verdiend worden. Als er wel een fatsoenlijk bedrag was neergeteld dan was het voor hem simpel geweest. Hijzelf had binnen twee seconden voor de camera gestaan, zo reproduceert Van Gasteren het telefoongesprek met haar agent.

Schrijn

Maar bij Van Gasteren is het allesbehalve simpel. Ze waakt over de echtheid van haar kunstenaarschap. Maar: wat is echt, en wanneer raak je het kwijt? Elk antwoord tast in de schemer.

Daar komt bij dat ze ambivalent tegenover geld staat, dat machtige symbool voor serieuze erkenning. 'Ik wil niet naar kantoor terug maar mijn drijfveer is niet het geld. Ik heb zo'n moeite geld te vragen voor mijn werk.' Wat tegengesteld is aan haar tweede argument om de lingerie-reclame af te wijzen. 'Ik wil me evenmin door anderen laten gebruiken ten koste van mezelf.'

Regelmatig doet ze andere opdrachten, zoals familiefoto's, maar haar tarief draagt weinig bij aan het kostwinnerschap. 95 Euro voor een complete fotoshoot. 'En dan zit ik er vaak nog twee dagen achter de computer aan te werken.' Ze weet het zelf ook, dat het scheef zit.

Maar doe het maar eens: het bedrag noemen, hardop, dat je eigenlijk zou moeten vragen. Sommige mensen zijn zelfs überhaupt beledigd als zij over geld praat bij een 'simpel fotootje'.

Ook van de opbrengsten van haar kunstfoto's kan ze nog niet leven, terwijl er prijzen van duizenden euro's aan vasthangen. Het komt deels omdat anderen, die nogal wat kosten betalen en zich voor haar inzetten, er ook geld aan moeten overhouden. 'Ik ben heel blij dat mensen het vertrouwen in me hebben, dat mijn werk en ik het volgens hen waard zijn. Het is een investering in de toekomst.'

Heeft dit alles met haar vrouw-zijn te maken: het is de bijna klassieke vraag die ze zichzelf ook stelt. 'Waarom koken de meeste vrouwen thuis maar zijn de meeste chefkoks mannen. Maar ik heb me nooit minder gevoeld dan een man.' Natuurlijk, dat heeft ook niemand ontkend, integendeel. Toch ligt daarin een knoop die haar eigen leven misschien wel overstijgt. En die gaat over vrouwen. Ook al wemelt het zozeer van de uitzonderingen dat van een algemene geldigheid geen sprake kan zijn.

Op de vraag aan Van Gasteren om drie kunstenaars te noemen die haar als inspiratie dienen, geeft ze het volgende antwoord: 'Picasso, Dali en... dan moet ik natuurlijk nog een vrouw noemen... een fotograaf... Nou, Guy Bourdin en Albert Watson vind ik in elk geval erg goede fotografen.' Aan het eind van dat gesprek staan we in de gang van haar huis en kijken naar een zelfportret waarmee zij zichzelf heeft neergezet als de vrouw die ze had willen noemen. Frida Kahlo, kunstschilder.

Haar karakter gedijt in de paradoxen. Enerzijds is ze bijzonder ambitieus. 'Dat ben ik ja maar ik had dat eerst helemaal niet in de gaten. Het is niet leuk om te horen.' Anderzijds heeft ze die neiging om zich klein te houden. 'Alles wat ik meemaak, vind ik heel gewoon. Misschien ben ik daar te realistisch, te nuchter voor.' Dat heeft weer te maken, zegt ze zelf, met haar opvoeding, dat moment van die tekening in de handen van haar moeder.

De woonkamer heeft de uitsparing van een open haard. Daarin staat een grote foto van haarzelf. Op de rand voor deze opening, kaarsjes en een Shiva-beeld. Het lijkt op een schrijn. Voor zichzelf. Als ze dat hoort, staat de schrik in haar ogen. En dan fel: 'Stel dat ik een pottenbakker was geweest, dan had er een pot gestaan.' Eerder had ze gezegd: 'Mezelf als model gebruiken is handig. Ik ben altijd beschikbaar. Maar ik wil ook vertellen wie ik ben, het is mijn verhaal. Dat is zo gegroeid. Een singersongwriter staat ook op een podium en zingt zijn eigen liedjes, over zijn gevoel.'

'Het is een onbewuste keuze. Niemand anders dan ikzelf kan beter dat verhaal over mijzelf vertellen. Het is mijn verhaal. Iemand vroeg: vind je dat niet zo egoïstisch om zo met jezelf bezig te zijn? Waarom die zelfportretten? Dat vraag ik mezelf ook wel eens af. Maar tegenwoordig neem ik meer afstand tot mezelf.'

Foto Lex Hulscher (vader en dochter in woonkamer)

Ik ben bezig met een serie over sprookjes. En met een religieuze serie, Job, Christoffel, Jezus, Maria Magdalena.'

Podium

Het potentieel van haar fotografie is nog maar tot de bodem gevuld. Het gesprek komt op fotograaf Tim Walker. 'Hij had honderd witte konijnen op een foto. Zoiets, dat zou ik ook willen!! Maar hoe wil je dat in je eentje doen? Ik heb laatst een konijn geleend hier bij de dierenpeciaalzaak. Een was heel wild, dus heb ik een ander gepakt, waarvan ik blij was dat hij een keer zijn hoofd optilde voor de foto.'

'Ik zou bijvoorbeeld ook meer op buitenlocaties willen werken maar ik heb te weinig mogelijkheden daarvoor. Er staat op het internet een serie dubbelportretten met alleen mezelf. Ik zou in de toekomst ook wel eens met iemand anders een aantal portretten willen maken. Daar moet ik echt overheen stappen, dat ik alles zelf wil doen.'

Maar ze zegt ook: 'Ik wil het op mijn manier doen. Ik wil mezelf blijven. Een stylist? Nee, dan is het niet meer helemaal van mij. Ik wil zelf mijn haren doen zoals ik het wil.' Over de galerie in New York: 'Ik zal niet al teveel concessies doen. Als het me niet bevalt, dan is het nee. Dat heeft iets met trots te maken.'

Er is nog een reden, de meest wezenlijke, om haar hier als vrouw neer te zetten. Haar werk. In wezen gaat het niet over haar, en over erotiek niet. Het gaat over de vrouw. Als een universeel thema van kwetsbaarheid, emotie, expressie, humor en meer. Haar vader heeft dat als een van de eersten gezien. Behoudend van aard, trouw kerkganger, 86 inmiddels, herkende hij wat zijn dochter met haar foto's wilde zeggen. Hij is haar trots zoals zij dat voor hem is. 'Hij is altijd postbode geweest, mensen in Sevenum noemen hem de fietsende filosoof omdat hij zoveel nadenkt. Ik denk dat hij vroeger strenger was dan hij in werkelijkheid is, omdat hij mijn moeder geen verdriet wilde doen.'

Vader en dochter lijken op elkaar, wat het onderscheid in sekse op een mooie wijze onderuit haalt. 'Mijn vader kan ook die felle blik hebben. Over onrecht. Dat heb ik ook, het journaal vreet aan me.'

Hij is veranderd, zegt zijn dochter. Misschien laat de vader zich voorzichtig meedrijven op de stroom van zijn kind. Op zijn eigen manier. Recent heeft hij zijn bijdrage geleverd aan de vrouwenemancipatie. Van Gasteren: 'Hij zat in een gregoriaans mannenkoor, met een tekort aan leden. Mijn vader had voorgesteld om vrouwen toe te laten, wat werd afgewezen. Dat vond hij belachelijk; daarop heeft hij zich afgesplitst en een eigen koor met vrouwen opgericht.'

Zal Van Gasteren het redden, die doorbraak naar dat grote podium waar zo weinigen op passen? Het is open. Je kunt haar als entourage een rebellclub - het liefst allemaal vrouwen natuurlijk - die honderd everzwijnen voor haar regelt. Bye, bye Tim Walker. <

Ruud Linssen is journalist en hoofdredacteur van de Buun. Binnenkort verschijnt voor het eerst een boek van zijn hand. Over het vrijwillige lijden. Een persoonlijke beschouwing, met uitstappen naar het leven van grote mensen uit de geschiedenis.